

Prof. dr hab. inż. arch. Zbigniew Myczkowski,
Profesor Politechniki Krakowskiej
Katedra Architektury Krajobrazu
Wydziału Architektury
Politechnika Krakowska

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Agnieszki Nowickiej
pt. „*Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko- Częstochowskiej*”
napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Elżbiety Trockiej-Leszczyńskiej
(Wrocław 2022)

Podstawa opracowania

umowa o dzieło nr 06/1P/prr/2022 z dnia 21 października 2022 na opracowanie recenzji zawarta pomiędzy Politechniką Wrocławską, z siedzibą we Wrocławiu przy Wybrzeżu Wyspiańskiego 27, reprezentowaną przez: prof. dr. hab. inż. Andrzeja Ożyhara, Prorektora ds. Nauki, działającego w tym zakresie na podstawie pełnomocnictwa Rektora Politechniki Wrocławskiej, (nr pełnomocnictwa: R/023/0243/2021), a autorem niniejszej recenzji.

Uwagi formalne

Do recenzji przedłożono rozprawę w postaci publikacji pod tytułem: „Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej”, Wydział Architektury Politechnika Wrocławskiej obejmującej: 409 stron, w tym: 295 ilustracji i rysunków, 29 tabel, streszczenia w języku polskim i angielskim. Bibliografia (str. 373- 382) obejmuje: 130 pozycji literatury, 48 pozycji netografii. Całość na bardzo wysokim poziomie poligraficznym, ułatwiającym lekturę rozprawy.

Już w pierwszym kontakcie z pracą czytający może odczuć, że ma do czynienia z dysertacją napisaną nie tylko z wyróżniającym się znawstwem tematu, ale z dużym zaangażowaniem emocjonalnym Autorki w poszukiwanie prawdy o historycznej i współczesnej postaci badanego regionu. Na to nakłada się kultura ujęcia i zacięcie publikacyjne Autorki, które wyrażone są przede wszystkim poziomem edytorskim dysertacji, jej układem redakcyjnym, warsztatem przypisowym i językiem.

Uwagi wprowadzające

Podjęty przez Doktorantkę temat i jego ujęcie zawarte w recenzowanej tu dysertacji jest niezwykle ciekawe i oryginalne, aktualne w obecnej dobie poszukiwań najbardziej wiarygodnych zasad ochrony i kształtowania krajobrazu, zwłaszcza w obszarach, które poddane są ustawowej ochronie, a będąc zarazem terenami atrakcyjnymi, narażone są na silną presję inwestycyjną, a tym samym na zagrożenie utarty lub co najmniej zatarcia pierwotnego piękna krajobrazu.

Architektura tradycyjna jest obecnie w zaniku. Jej miejsce zajmują realizacje współczesne, które często nie odnoszą się do regionu – powstają w „nowych” technologiach budowlanych i mają inne formy oraz detale.

Jak sama autorka stwierdza: „Przedmiotem dysertacji jest architektura regionalna występująca na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W pracy omówione zostały: układy wsi i zagród, tradycyjne wiejskie zabudowania mieszkalne i współczesne realizacje. W trakcie badań zinwentaryzowano 25 wsi, w których wykonano zdjęcia lotnicze dronem, z pozycji człowieka i inwentaryzacje szczegółowe 4 domów.

Rozprawa doktorska składa się z dwóch części: tekstu właściwego i katalogu. W tekście omówione zostały następujące zagadnienia: przedmiot, zakres i czas badań, przedstawiona została teza pracy, następnie omówiono stan badań dotyczący zarówno architektury regionalnej w ujęciu ogólnym, jak i tej skupiającej się na badanym terenie.

Określono cele i metody badań. Opisane zostały układy przestrzenne wsi i zagród, typy budynków regionalnych występujące na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, ich konstrukcja, rodzaje dachów, detale i materiały budowlane wraz ze sposobem ich pozyskiwania. W końcu opisane zostały konkursy architektoniczne i współczesne realizacje. Na końcu pracy określone zostały wytyczne ruralistyczne i architektoniczne dla badanego obszaru, które mają na celu zachowanie charakteru regionalnego wsi i ochronę istniejących budynków regionalnych.

Z kolei w katalogu przedstawiono obszerny materiał kartograficzny i fotograficzny z wykonanych inwentaryzacji wraz z tabelami zestawczymi zawierającymi dane dotyczące budynków regionalnych z 25 wsi.

W pracy wykazano, że architektura mieszkalna wsi podlega nieustannym zmianom, wynikającym z konieczności dostosowania jej do zmieniających się potrzeb użytkowników. Z czasem zanikają tradycyjne elementy architektury regionalnej, jednak możliwa jest, a nawet konieczna, ich pielęgnacja i kontynuacja w nowych realizacjach. Jest to ważne ze względu na zachowanie tożsamości regionalnej i identyfikacji mieszkańców.

Wręcz budujące jest dla recenzenta, któremu dane było przez wiele lat uczestniczyć w licznych opracowaniach naukowych, badawczo-wdrożeniowych, planistycznych i wreszcie administracyjno-zarządzających na terenie Jurajskich Parków Krajobrazowych, że podjęty został temat tak ważny, wymagający kontynuacji całych lat badań i działań wdrożeniowych, które miały miejsce w „krakowskiej” części Jury i rzecz można – „nareszcie” zostały podjęte w skali całego regionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. (nota bene takie tylko nazewnictwo uznają geografowie...)

Recenzent, będąc współuczestnikiem tamtych zdarzeń i współautorem dotyczących ich dokumentacji, jest głęboko przekonany, po lekturze omawianej tu dysertacji, że zawarte w niej odkrywcze wątki i staranna naukowa analiza, mogą być w sposób zasadniczy przydatne i mogą mieć istotne znaczenie dla wypracowania

długofalowej koncepcji rozwoju regionu Jury Krakowsko-Częstochowskiej jako bodaj jednego z cenniejszych fragmentów pejzażu Polski.

Po zapoznaniu się z recenzowaną dysertacją można stwierdzić, że jej Autorka posiada pasję i zdolności badacza o wyraźnych badawczych i naukowych ambicjach oraz stosownym horyzoncie twórczym.

Odzwierciedla to już układ pracy: obszerny, ale czytelny; zawarty w siedmiu rozdziałach, z których, w ocenie recenzenta, siódmy czyli katalog mógłby stanowić samodzielną publikację instruktażową dla służb planowania przestrzennego i architektów powiatów i gmin o popularno-naukowym i edukacyjnym zacięciu.

Napisana jest bardzo dobrym językiem, wskazującym na wysoką kulturę osobistą i profesjonalizm Autorki, dającym wiele satysfakcji czytelnikowi i nie pozwalającym mu na znużenie, pomimo znacznej, jak na dysertacje doktorskie, obszerności pracy. Ów język – zdecydowanie poprawny, zwięzły i trafnie ujmujący myśli, pozwala na klarowną identyfikację każdego fragmentu pracy i wysoką ocenę warsztatu naukowego, zaangażowania i inwencji twórczej Doktorantki.

Ogólne uwagi merytoryczne do zawartości pracy

Przyjęte przez Autorkę ujęcie tematu już w tytule dysertacji jest klarowne i jednoznaczne. Potwierdza to spis treści, w którym odzwierciedla się logika i konsekwencja układu pracy.

Rozprawa składa się, jak już to wspomniano z dwóch części:

- tekstu właściwego, w którym omówione zostały zagadnienia: przedmiot, zakres i czas badań, przedstawiona została teza pracy, następnie omówiono stan badań dotyczący zarówno architektury regionalnej w ujęciu ogólnym, jak i tej skupiającej się na badanym terenie. Określono cele i metody badań. Opisane zostały układy przestrzenne wsi i zagród, typy budynków regionalnych występujące na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, ich konstrukcja, rodzaje dachów, detale i materiały budowlane wraz ze sposobem ich pozyskiwania. W końcu opisane zostały konkursy architektoniczne i współczesne realizacje. Na końcu pracy określone zostały wytyczne ruralistyczne i architektoniczne dla badanego obszaru, które mają na celu zachowanie charakteru regionalnego wsi i ochronę istniejących budynków regionalnych

oraz

- z katalogu, którym przedstawiono obszerny materiał kartograficzny i fotograficzny z wykonanych inwentaryzacji wraz z tabelami zestawczymi zawierającymi dane dotyczące budynków regionalnych z 25 wsi.

W pracy wykazano, że architektura mieszkalna wsi podlega nieustannym zmianom, wynikającym z konieczności dostosowania jej do zmieniających się potrzeb użytkowników. Z czasem zanikają tradycyjne elementy architektury regionalnej, jednak

możliwa jest, a nawet konieczna, ich pielęgnacja i kontynuacja w nowych realizacjach. Jest to ważne ze względu na zachowanie tożsamości regionalnej i identyfikacji mieszkańców – w tym stwierdzeniu zasadza się właściwa teza rozprawy.

Rozdział 1 – Wstęp i podrozdziały wprowadzające opracowane są profesjonalnie. Jedyna uwaga to ta, która mogłaby się odnieść do podrozdziału 1.3 Stan badań, a mianowicie, że istnieje pozycja publikowana przez recenzenta pt. Regionalizm architektoniczno-krajobrazowy Doliny Prądnika [w:] Prądnik Prace i Materiały Muzeum im. W. Szafera, t. 10, s. 135–188, Ojców 1995), gdzie najbardziej wyczerpujący stan badań nad regionalizmem w Polsce podaje Aleksander Patkowski w artykule „Regionalizm” opublikowanym w: „Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928”, Kraków–Warszawa 1928, s.781–788. Podaje on między innymi, że pierwszą definicję regionalizmu spotykamy u Stanisława Pawłowskiego (S. Pawłowski Regionalizm geograficzny i jego rozwój w Polsce w: Ruch regionalistyczny w Europie, Warszawa 1934), a Stefan Żeromski jawi się jako ideowy prekursor regionalizmu polskiego. Jego „Puszcza jodłowa” i „Wiatr od morza” – to zaledwie przyczynki i dopiero w „Snobizmie i postępie” i „Przedwiośniu” zawarł on postulaty programowe dla polskiego regionalizmu. Według Patkowskiego w refleksji „...któż bowiem może wiedzieć, czy od wpatrzenia się z pasją i wzruszeniem w dzieje i życie ujarzmionej ziemi, w życie ludu, w jego obyczaj tak wieloraki na tym szerokim zagonie, nie wykwitnie w duszy artysty rodzaj nowy, sposób nie znany jeszcze na świecie i może nareszcie nasza własna sztuka, nie przyniesiona zza granicy, nie czerpana z cudzej narodowości” – Żeromski podaje sedno idei regionalizmu Polski Odrodzonej. Na zjeździe naukowym w Warszawie w dniach 7–10 kwietnia 1926 roku z udziałem prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego w programowych referatach najwybitniejsi uczeni polscy (profesorowie: J. Rutkowski, K. Nitsch, W. Szafer A. Mąciesza) naświetlali regionalizm w ujęciach wielu dziedzin wiedzy, a sformułowania nie żyjącego wówczas już od kilku miesięcy Stefana Żeromskiego uznawano za wiodące.

Ale sadzę, że przytoczenie tej refleksji i tych źródłowych idei w recenzji do rozprawy tak znakomicie wypełniającej współczesne poszukiwania „prawdy o regionalizmie” i architekturze regionalnej w szczególności – jest zupełnie wystarczające i stanowi swoistą naukową symbiozę.

Rozdział drugi – układy przestrzenne wsi i zagród – bardzo trafnie sięga do dotychczas znany systematyk opracowanych przez klasyków zagadnień regionalistycznych, począwszy od Pani Profesor Promotor tej rozprawy oraz takich atlantów, jak profesorowie: Tłoczek, Pokropek, Chowaniec i Bogdanowski. Autorka prezentuje tu znakomite zestawienia w tabelach systemowych, autorsko podaje w bardzo staranny sposób przykłady konkretnych wsi z bardzo szerokiego obszaru rozeznania tematyki – zasługuje to na szczególne uznanie.

Rozdział trzeci i jego podrozdziały – Architektura dawna Jury Krakowsko-Częstochowskiej jest jednym z dwóch fundamentów rozprawy (współ z rozdziałem następnym analizującym współczesność tego zagadnienia). Na pewno z satysfakcją

wypada recenzentowi docenić starannie przeanalizowany dorobek szkoły krakowskiej z profesorami: Zygmuntem Novákiem, Januszem Bogdanowski i Marią Łuczyńską-Bruzda na czele, aczkolwiek na tym tle pozornie skąpo wypada dorobek Adama Bujaka czy Huberta i Małgorzaty Mełgesów, jednak pochwalić należy, że Ci Autorzy znaleźli w dysertacji stosowne uwzględnienie. Podsumowanie tego rozdziału ze stosowną identyfikacją mapową w skali regionu jest cennym wkładem w naukowe rozpoznanie tematyki.

Rozdział czwarty Architektura współczesna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej wraz z jego podrozdziałami – to drugi w ocenie recenzenta filar całej rozprawy w tej jej części.

W opinii recenzenta jego treść wyczerpuje wszystkie znane działania i stan rzeczy w tym zakresie, który zresztą bardzo trafnie Autorka rekapitułuje w rozdziałach następujących i w kończącym dysertację rozdziale „Wnioski”

Drobna uwaga techniczna; w podrozdziale 4.2.2 Katalogi domów – reprodukowane z katalogu Dom jak marzenie przykłady JURA 40 i JURA 80 (strona 152) powinny w zamieszczonej pod nimi informacjami mieć dodane identyfikacje autorów tych projektów w przypadku pierwszym Leszka Kalandyka i Zbigniewa Myczkowskiego, w przypadku drugim: Małgorzaty i Huberta Mełgesów.

Rozdziały piąty i szósty, odpowiednio: „Kierunki kontynuacji architektury regionalnej” oraz „Wnioski” – opracowane są poprawnie, aczkolwiek mogą budzić pewien niedosyt wobec gromu pracy odzwierciedlonego w rozdziałach poprzednich i trafności rekapitułujących je podsumowań – z drugiej jednak strony – trudno w dzisiejszej dobie formułować zalecenia pro-regionalne i pro-krajobrazowe w tak trudnym i rozległym obszarze.

Na tym miejscu też drobna uwaga: w rozdziale 6 Wnioski i jego podrozdziale 4 Architektura współczesna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej w punkcie 1. Na stronie 173 napisano między innymi: „zachowanie dawnych układów wsi poprzez ich wpisanie do Gminnych Rejestrów Zabytków”. Otóż takie nie istnieją... Recenzent rozumie, że chodzi o gminną lub wojewódzką ewidencję zabytków, albo po prostu o rejestr zabytków w postaci układów urbanistycznych czy ruralistycznych. Tę ostatnią formę należy uznać za najszcześniejszą, o ile obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uzgodniony z Konserwatorem Zabytków umożliwi jej wprowadzenie – inaczej powstaną długie i niestety niezbyt fortunne dla przedmiotu sprawy procedury administracyjne, a nawet sądowe. Potwierdzają to bardzo liczne przykłady znane recenzentowi z autopsji jako rzeczoznawcy Ministra właściwego do Spraw Ochrony Dziedzictwa Kulturowego z wielu ostatnich lat...

Uwagi szczegółowe

Zostały już zasygnalizowane powyżej, dotyczą tylko dwóch miejsc w przekazanym tomie rozprawy, a mianowicie:

- w podrozdziale 4.2.2 Katalogi domów – reprodukowane z katalogu Dom jak marzenie przykłady JURA 40 i JURA 80 (strona 152) powinny w zamieszczonej pod nimi informacjami mieć dodane identyfikacje autorów tych projektów w przypadku pierwszym Leszka Kalandyka i Zbigniewa Myczkowskiego, w przypadku drugim: Małgorzaty i Huberta Melgesów.
- na stronie 173 napisano między innymi: „zachowanie dawnych układów wsi poprzez ich wpisanie do Gminnych Rejestrów Zabytków”. Otóż takie nie istnieją... Recenzent rozumie, że chodzi o gminną lub wojewódzką ewidencję zabytków, albo po prostu o rejestr zabytków w postaci układów urbanistycznych czy ruralistycznych. Tę ostatnią formę na leży uznać za najszcześniejszą, o ile obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uzgodniony z Konserwatorem Zabytków umożliwia jej wprowadzenie.

Powyżej wykazane drobne niedoskonałości tekstu nie obniżają w żadnej mierze wartości merytorycznej dysertacji, a podano je, jak wyżej to już zostało powiedziane – głównie z myślą o absolutnie wskazanej i oczywistej, zdaniem recenzenta – doskonałości rozprawy w jej wysoce pożądanej przyszłości w zakresie publikowania i cytowania.

Konkluzja

Należy podkreślić niezwykłą łatwość Autorki w zakresie poruszania się po rozprawie, co potwierdza logiczna i wyjątkowo staranna konstrukcja merytoryczna dysertacji. Jej teza mówiąca iż: „Architektura, odpowiadając współczesnym potrzebom i możliwościom, podlega nieustannym zmianom, przez co zanikają tradycyjne cechy zabudowy wsi Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Zachowanie cech regionalnych jest możliwe, zarówno poprzez właściwie prowadzone remonty, jak i przez kontynuację dawnych rozwiązań we współczesnym budownictwie. Działanie te mogą pomagać w budowaniu lokalnej identyfikacji mieszkańców, jak i w zachowaniu tożsamości regionalnej” – zastała przez Doktorantkę skutecznie udowodniona.

Uważam też, że w kategorii prac doktorskich dysertacja ta, charakteryzuje się wybitnym stopniem oryginalnego i po części pionierskiego wkładu merytorycznego, poszerzającego stan wiedzy w zakresie badań nad architekturą regionalną w tak ważnym regionie Polski, jakim jest Jura Krakowsko-Częstochowska, chronionym licznym

statusami form ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego. Wobec tego z całym przekonaniem wnioskuję o jej wyróżnienie.

Zatem stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Pani mgr inż. arch. Agnieszki Nowickiej pt.: „Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej” napisana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Elżbiety Trockiej-Leszczyńskiej na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej – spełnia stosowne, obowiązujące, ustawowe wymagania stawiane dysertacjom doktorskim w naszym kraju.

Jako jej recenzent, wnoszę, zgodnie z obowiązującym w tym zakresie prawem, o kontynuację przedmiotowego przewodu doktorskiego i dopuszczenie tej dysertacji do dalszych etapów przewodu doktorskiego, w tym do publicznej obrony.

Prof. dr hab. inż. arch. Zbigniew Myczkowski
Politechnika Krakowska

Kraków, dnia 23 grudnia 2022 roku